

Hoofdstuk 3

Kerk en anderen.

Expansie en vervolging

**Ontstaan en
verspreiding
(0-60)**

**Groei, uitbouw
en vervolging
(60-311)**

**Keizerlijke kerk
(311-410)**

**Vroege
middeleeuwen
(410-1054)**

**H3 Kerk en
andere. Expansie
en vervolging**

Hoofdstuk 3. Kerk en anderen.

Expansie en vervolging

1. De verspreiding van het christendom

- Pinksteren en Paulus
- Christelijke gemeenschappen in het Romeinse Rijk

2. Christenvervolgingen en martelaarschap

- Martelaarschap en Stefanus, de eerste martelaar
- Christenvervolgingen onder de heerschappij van Nero, Trajanus, Decius en Diocletianus
- Het edict van Constantijn (313)
- Dwalingen in de jonge kerk

3. De opkomst van de islam in het oosten

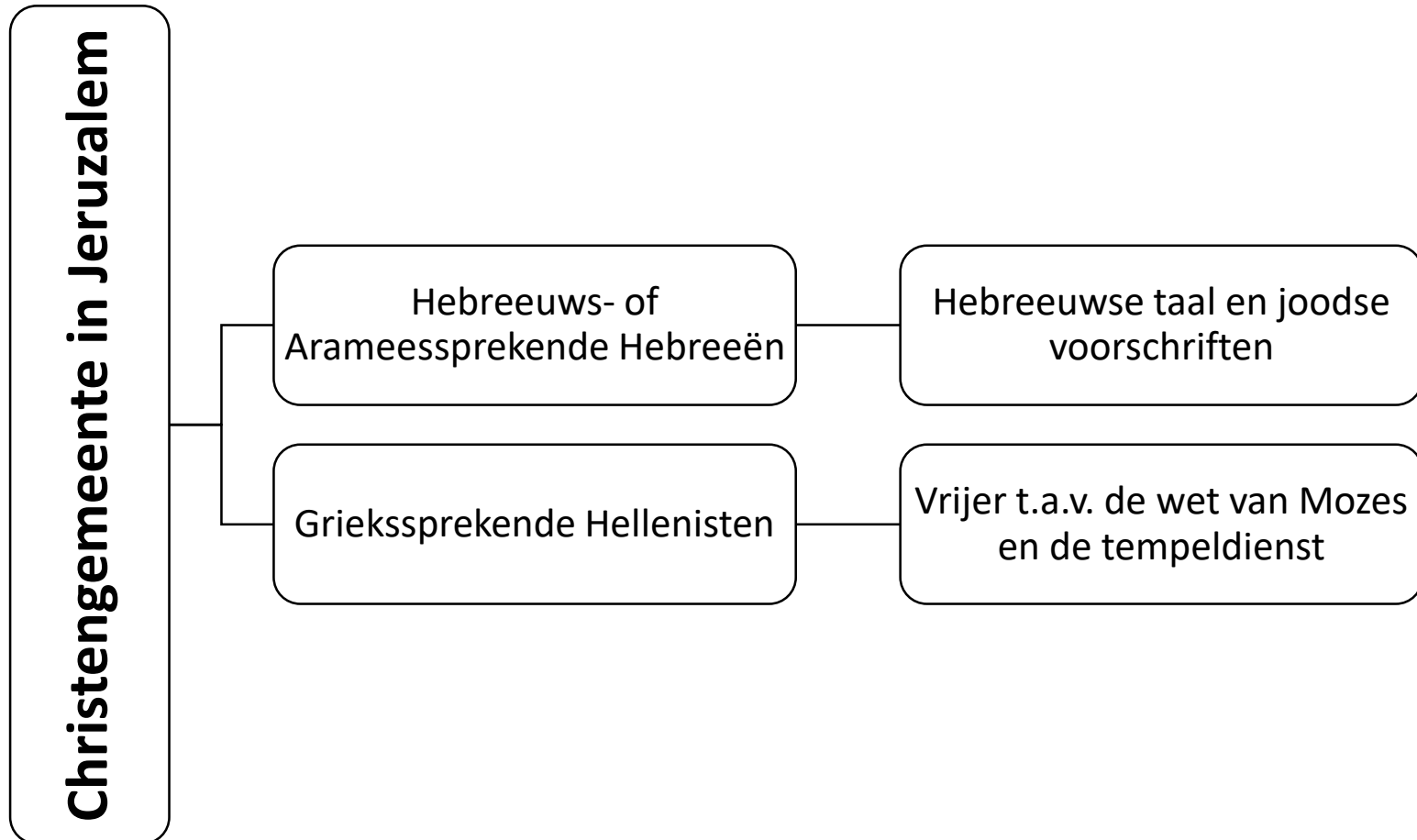
- 1. De verspreiding van het christendom**
 - a. Pinksteren en Paulus
 - b. Christelijke gemeenschappen in het Romeinse Rijk

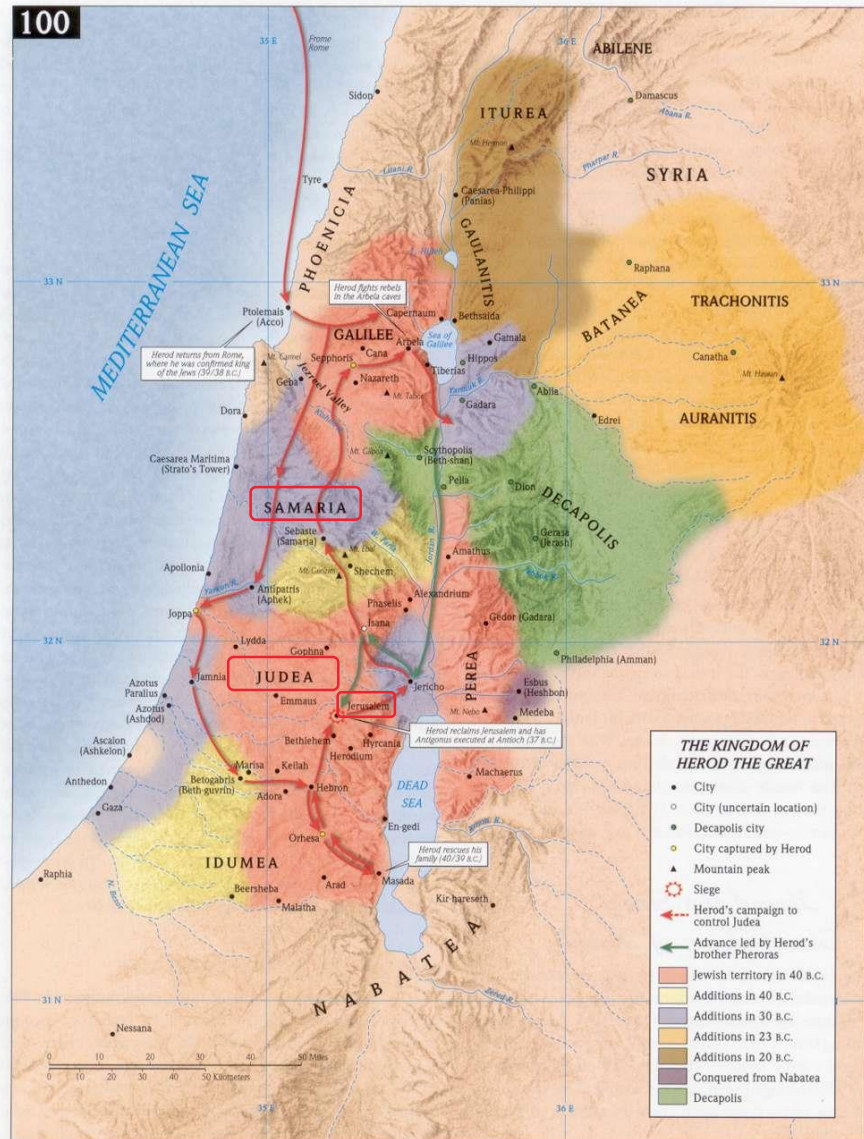
a. Pinksteren en Paulus

Pinksteren en de apostelen

- “Er verschenen hun vurige tongen, die zich verspreidden en zich op ieder van hen neerzetten. Zij raakten allen vol van heilige Geest en begonnen te spreken in vreemde talen, zoals de Geest hun ingaf.” (Hnd 2,3-4)
- **Groei van de christengemeente** in Jeruzalem: “Zij die zijn woord aannamen, lieten zich dopen; en op die dag sloten zich ongeveer drieduizend mensen aan (...) De Heer breidde hun kring dagelijks uit; steeds meer mensen werden gered. (Hnd 2,41-47)

a. Pinksteren en Paulus

“Toen hij hem gevonden had, nam hij hem mee naar **Antiochië**. Een vol jaar lang maakten zij deel uit van de gemeente en gaven ze onderricht aan een grote groep mensen. Het was ook in Antiochië dat de leerlingen voor het eerst **christenen** werden genoemd” (Hnd 11,26).

a. Pinksteren en Paulus

Saulus van Tarsus (Griekssprekende jood uit de diaspora en Romeins staatsburger)

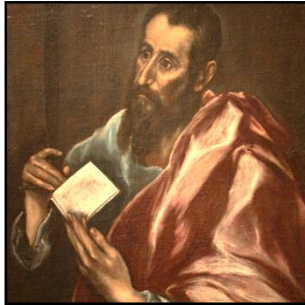
Vervolger van christenen tot visioen in 37

“Hij was op weg en naderde Damascus al, toen hem plotseling een hemels licht omstraalde. Hij viel op de grond en hoorde een stem tegen hem zeggen: ‘Saul, Saul, waarom vervolg je Mij?’” (Hnd 9,4).

a. Pinksteren en Paulus

Paulus' boodschap

- **Christus** van het geloof (*niet zozeer de historische Jezus*)
- “Daarom beoordelen wij voortaan niemand meer naar menselijke maatstaven En ook al hebben wij Christus op die manier beoordeeld, nu is dat niet meer het geval” (2 Kor 5,16).
- Ervaring en verkondiging van een nieuw leven in Christus
- Kerkgemeenschap als lichaam met Christus als het hoofd

a. Pinksteren en Paulus

Brief aan de Galaten

“Voor die vrijheid heeft Christus ons vrijgemaakt. Houd dus stand en laat u niet opnieuw het slavenjuk opleggen. Let op mijn woorden. Ik, Paulus, zeg u: **als u zich laat besnijden, zal Christus u niets baten**. Nogmaals verzeker ik ieder die zich laat besnijden, dat hij verplicht is de hele wet te onderhouden. Als u door de wet gerechtvaardigd wilt worden, hebt u met Christus gebroken; dan hebt u de genade verbeurd. Want wij verwachten door de Geest de verhoopte gerechtigheid van het geloof. Want in Christus Jezus is **niet de besnijdenis of de onbesnedenheid** van belang, maar het **geloof** dat werkzaam is door de liefde” (Gal 5,1-6)

- Joden-christenen ↔ niet-joden en heiden-christenen in Galatië
- **Besnijdenis** (kerkvergadering in Jeruzalem in 48) (Hnd 15)

a. Pinksteren en Paulus

Paulus

Petrus (Kefas)

- “Hebben wij niet het recht om een christenvrouw mee te nemen, zoals de andere apostelen en de broers van de Heer en Kefas?” (1 Kor 9,5)

Johannes

- “(...) Jakobus en Kefas en Johannes, de mannen van aanzien die als steunpilaren gelden” (Gal 2,9)

**Andere apostelen en
rondtrekkende
predikanten**

Vb. Philippus

b. Christelijke gemeenschappen in het Romeinse Rijk

Goede reisvoorwaarden

Taal

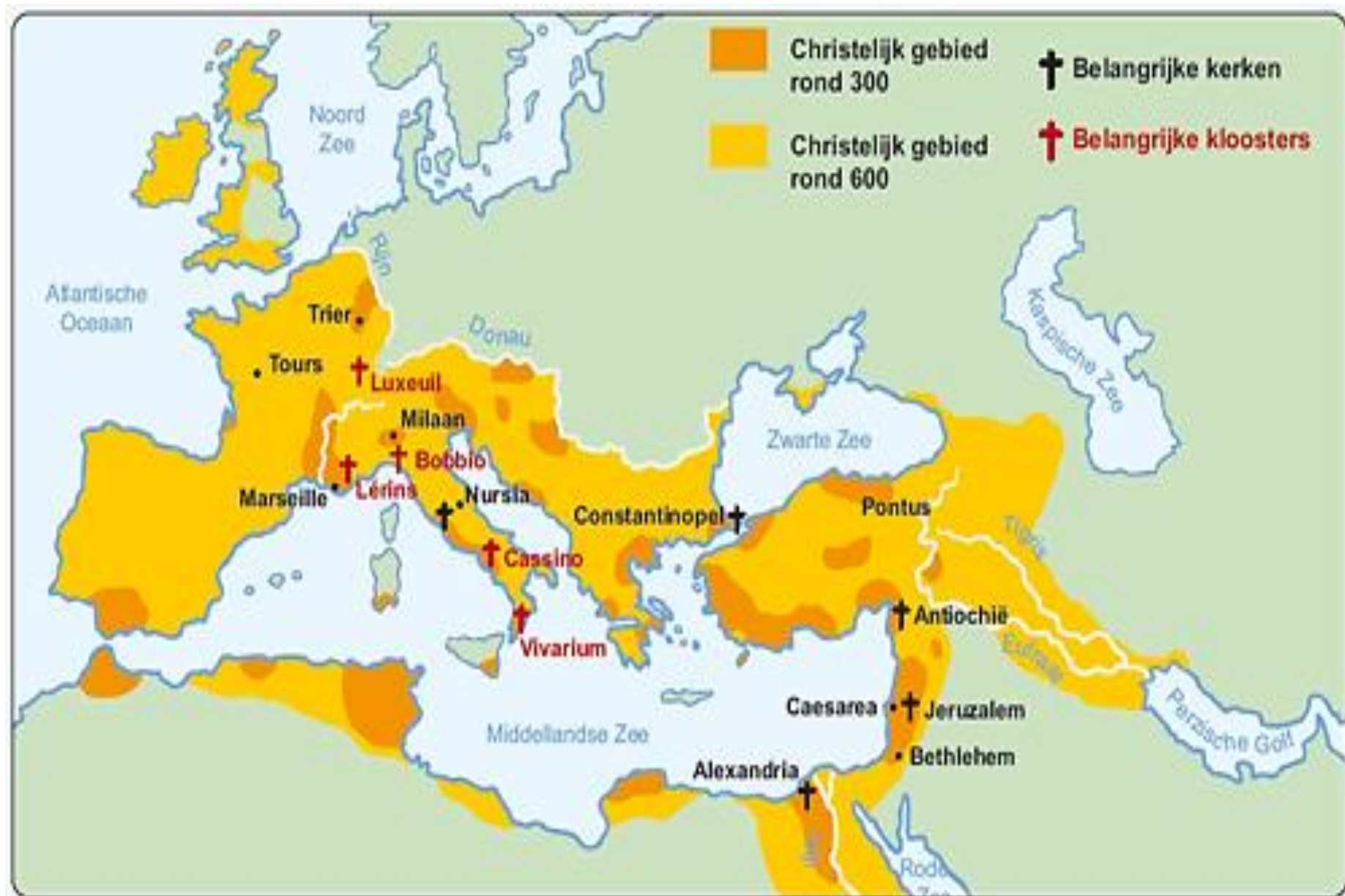
- Grieks als lingua franca
- Latijnse predicatie vanaf de 2de eeuw
- Verspreiding van Latijn in WRR door Romeinse soldaten (cf. pensioen)

Christendom als stadsreligie

- Hogere en lagere klassen
- Vrouwen ↔ mannen

Eenheid in verscheidenheid (Oost en West): groei = diversificatie

- Geloofsconsensus
- Dienstwerk (diaconie)
- Canon van het NT (cf. hfst 4)

b. Christelijke gemeenschappen in het Romeinse Rijk

2. Christenvervolgingen en martelaarschap

- a. Stefanus, de eerste martelaar
- b. Christenvervolgingen onder de heerschappij van Nero, Trajanus, Decius en Diocletianus
- c. Het edict van Constantijn
- d. Dwalingen in de jonge kerk

Martelaarschap

Eerste en tweede eeuw

- Christendom als 'joodse sekte' (cf. geoorloofde godsdienst)
- Incidentele en plaatselijke vervolgingen

Derde eeuw

- Algemene en systematische vervolging
- Christendom in RR uitroeien

Waarom?

- Andere, ingetogen levenswandel (circus, theater)
- Weigering om offers te brengen aan de Grieks-Romeinse goden
- Weigering om de keizer te erkennen als god

Tertullianus: Het bloed van de martelaren vormt het zaad van de kerk”.

a. Martelaar < *martys*

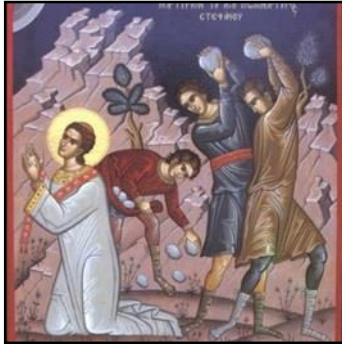
Getuige in een rechtszaak

“Maar Hij [Jezus] zei tegen hen: ‘Het komt jullie niet toe de tijden of momenten te kennen die de Vader in zijn volmacht heeft vastgesteld; maar wanneer de heilige Geest over jullie komt, zullen jullie kracht ontvangen en mijn getuigen (*martyres*) zijn in Jeruzalem, in heel Judea en Samaria, en tot het uiteinde van de aarde” (Hnd 1,7-8).

Christelijke context: bloedgetuige

Iemand die met zijn eigen bloed getuigenis aflegt van zijn/haar trouw aan het christelijk verhaal, iemand die weigert afstand te doen van het christelijke geloof (levenslange trouw).

a. Stefanus de eerste martelaar

Stefanus (+35)

- < *Stephanos*: krans, kroon (cf. afbeelding martelaren)
- Hnd 7
- **2 groepen** in Jeruzalem: de Griekssprekende Hellenisten en de Hebreeuws- of Arameessprekende Hebreeën
- Een van de zeven ***diakonoï*** (helpers): bestuurders van een hulpfonds
- **Beschuldigingen** van laster tegen Thora/God

a. Stefanus de eerste martelaar

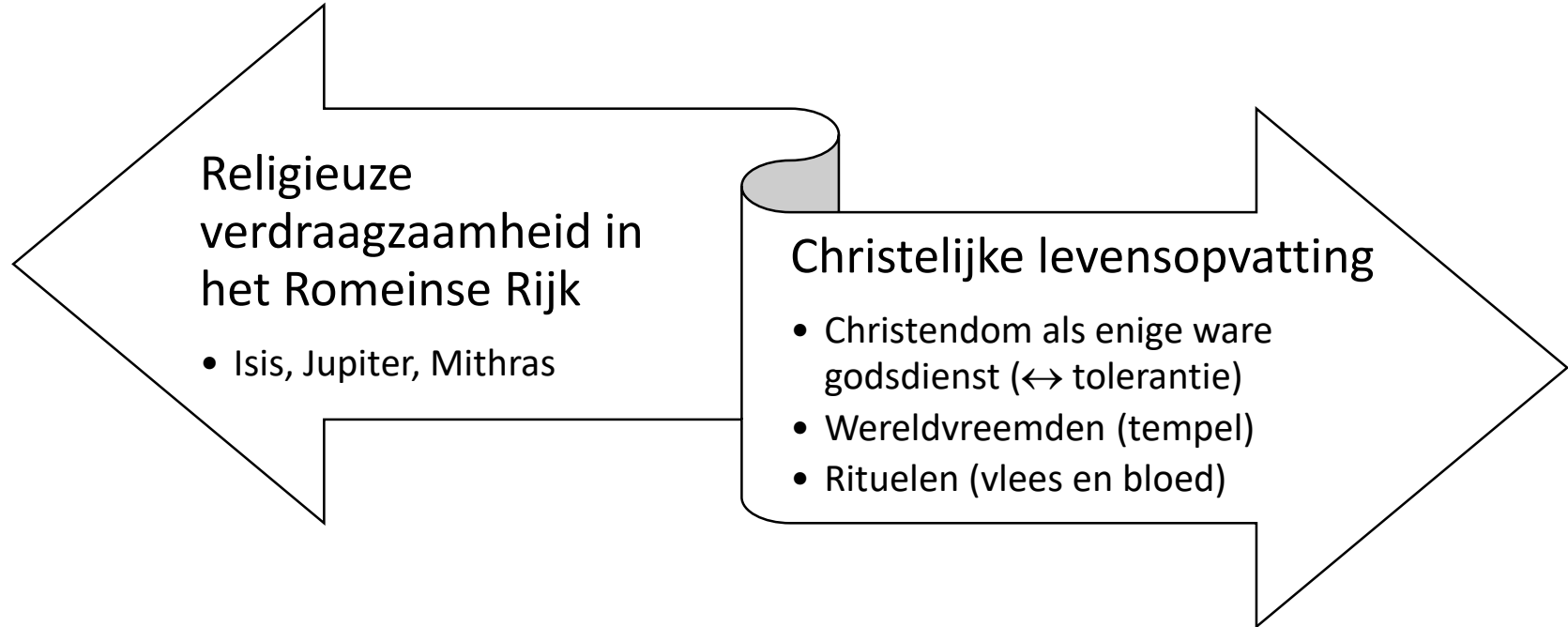
“(...) De getuigen legden hun kleren neer bij een jongeman die Saulus heette. Ze stenigden Stefanus, terwijl hij bad (...)” (Hnd 7, 54-60)

- Kroon
- Overwinningspalm

Wim Delvoye, 'St. Stephanus (II) (reeks van doelmannen)', 1990

b. Christenvervolgingen onder de heerschappij van Nero, Trajanus, Decius en Diocletianus

Nero (54-68) en Domitianus (81-96)

Nero

- **Brand** in Rome in de nacht van 18 op 19 juli 64
- Gaf Nero opdracht tot de brand?
- Getuigenis van Tacitus en Eusebius

Domitianus

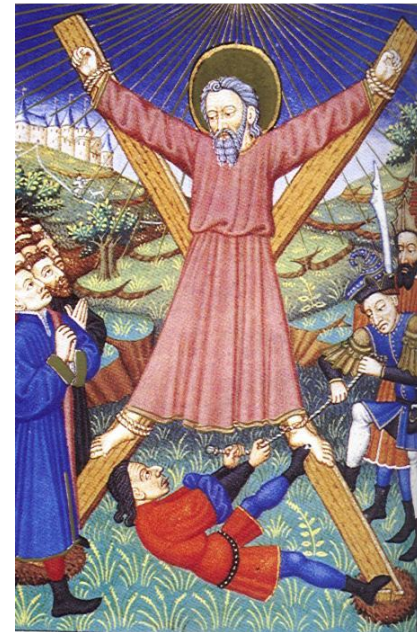
- Terechtstelling van eigen neef: christendom in hogere kringen

Niettemin liet noch door menselijke hulp, noch door de giften van de keizer, noch door de verzoening van de goden het gerucht van de schandelijke daad zich verjagen, dat het **een brand op bevel** was geweest. Om dit gepraat de kop in te drukken, gaf Nero de schuld aan mensen die om hun **schandelijke daden** gehaat waren ("**Christenen**" noemde het volk ze), die hij speciaal bedachte straffen liet ondergaan. De man van wie deze benaming kwam, **Christus**, was tijdens Tiberius' regering door de stadhouder Pontius Pilatus terechtgesteld. Dit voor **een ogenblik onderdrukte bijgeloof** brak echter opnieuw uit, niet alleen in **Judea**, bakermat van dit kwaad, maar ook in de **hoofdstad**, waar van alle kanten al wat wreed en afschuwelijk was samenstroomde en gevierd werd. Allereerst werden daarom diegenen gegrepen, die bekenden aanhangers te zijn, en daarna op hun aanwijzing een enorme menigte, die niet zozeer van schuld aan brandstichting als wel van mensenhaat schuldig bevonden werd. En bij hun sterven werd nog de spot met hen bedreven, doordat ze, met huiden van wilde dieren bedekt, door honden verscheurd werden, of, aan het kruis geslagen, zodra de avond gevallen was als lantaarns gebruikt werden. Nero had voor dit schouwspel zijn park opengesteld en hij gaf een circusvoorstelling waarbij hij zich, als wagenvoerder verkleed, onder het volk begaf of op zijn wagen stond. Door dit alles echter ontstond medelijden, zelfs voor schuldigen die de zwaarste straffen verdiend hadden, omdat zij, naar men zei, niet aan het algemeen welzijn, maar aan de moordlust van één enkeling werden opgeofferd (Tacitus, *Annales* XV,44, 2-8).

Het was **Nero** dus, die zich openlijk presenteerde als de voornaamste vijand van God; eerst begon hij met de moord op de **apostelen**. Men zegt, dat Paulus tijdens Nero's bewind te Rome werd onthoofd en dat Petrus in diezelfde tijd werd gekruisigd. De juistheid van dat gegeven wordt bekrachtigd door het feit dat de namen Petrus en Paulus tot vandaag de dag te zien zijn op de begraafplaatsen van die stad" (Eusebius, *Kerkgeschiedenis*, II,25,5).

Kruisiging

- Volgens de overlevering werd **Petrus** ondersteboven gekruisigd omdat hij zich onwaardig voelde om op dezelfde manier te sterven als Christus. Een **Petruskruis** is daarom een omgekeerd Latijns kruis.
- Volgens de overleving werd **Andreas** gekruisigd op een X-vormig kruis, vandaar de naam '**Andreaskruis**'.

Trajanus (98-117)

Trajanus

- Rechtschapen man: geen vervolging o.w.v. willekeur
- Verspreiding christendom in **Klein-Azië** (cf. Brief van Plinius de Jongere in 112): in alle sociale klassen
- **Instructies** over de houding: **misdaad** vs **overtuiging**
 - Spoor hen niet op.
 - Worden ze aangeklaagd en blijven ze volharden, straf hen dan.
 - Wie verklaart geen christen te zijn of het niet meer te willen zijn, moet vrijgesproken worden.
- *Geen systematische vervolging van overheidswege*

Christelijke apologeten

Apologie of verdediging van het geloof in een verweerschrift

- Christelijk geloof gaat niet in tegen het menselijk verstand, maar sluit aan bij het goede van de Griekse en Romeinse filosofie.

Griekse apologeet: Justinus de Martelaar (100-165)

- **Brug** tussen heidense filosofie en christendom
- Mens heeft door zijn *logos* deel aan de goddelijke *Logos*, het Woord.

Logos? Λογος?

Griekse term

‘Woord’
 ‘Gedachte’
 ‘Taal’
 ‘Rede’
 ‘Principe’

Gebruik van de term

Stoa: (goddelijke)
 levenskracht, oorsprong
 van het universum

Philo van Alexandrië:
 logos als Gods
 scheppende beginsel

Johannes

- “Ἐν ἀρχῇ ἦν ὁ **Λόγος**, καὶ ὁ **Λόγος** ἦν πρὸς τὸν Θεόν, καὶ Θεὸς ἦν ὁ **Λόγος**”. (Joh 1,1)
- “In het begin was het woord, en het woord was bij God, en het woord was God”.

De passie van de heilige Perpetua en Felicitas

Martelaarschap

Eerste en tweede eeuw

- Christendom als 'joodse sekte' (cf. geoorloofde godsdienst)
- Incidentele en plaatselijke vervolgingen

Derde eeuw

- Algemene en systematische vervolging
- Christendom in RR uitroeien

Waarom?

- Andere, ingetogen levenswandel (circus, theater)
- Weigering om offers te brengen aan de Grieks-Romeinse goden
- Weigering om de keizer te erkennen als god

Decius (249-251) en Diocletianus (284-305)

Decius

- **Verwaarlozing** van de oude goden en de keizercultus
- **Algemene offerplicht** (250): iedere inwoner moest loyaliteit aan het rijk tonen door een offer aan de keizer en de goden (bewijsbrief - *libellus*)
- Vervolg onder Valerianus (253-260)

Diocletianus

- Religieuze **zelfoverschatting**
- **Verdeling** van het rijk
 - Maximianus in het westen en troonopvolgers (Caesars)
- **Laatste offensief** tegen het christendom vanaf 303
 - Maatregelen om tot **geloofsafval** te dwingen

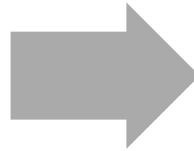

Periode	Westen		Oosten	
	<i>Augustus</i>	<i>Caesar</i>	<i>Augustus</i>	<i>Caesar</i>
293-305	Maximianus	Constantius Chlorus	Diocletianus	Galerius
305-306	Constantius Chlorus	Severus	Galerius	Maximinus Daia
306-307	Severus	Constantijn		
307/308-310	Licinius			
310-311				
311-313				
313-324	Constantijn		Licinius	
324-337	Constantijn			

c. Het edict van Constantijn (313)

311

- **Galerius (305-311)**
- Tolerantie voor de christenen
- Geoorloofde godsdienst

313

- **Edict van Milaan: algemene tolerantie en onbeperkte vrijheid voor het christendom**
- Begunstiging door de overheid
- **Constantijn** (alleenheerser vanaf 324 tot 337)
- “In dit teken zal je overwinnen”

Constantijn (324-337)

Constantijn

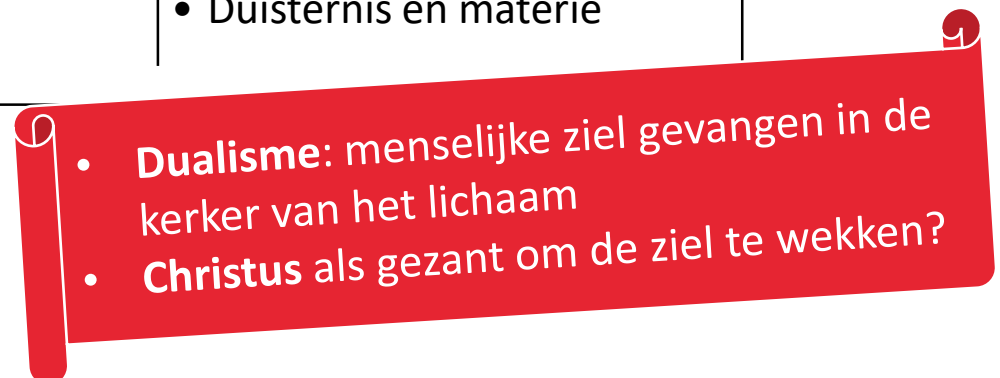
- 313 | **Edict van Milaan** (godsdiensttolerantie)
- Groeiende **affiniteit** met het christendom
 - Steun om kerken te bouwen, privileges clerus, promotie christenen tot overheidsposen, teruggave eigendommen,...
- 330 | Constantinopel als **nieuwe hoofdstad** in het oosten (uitsluitend christelijke kerken)
 - *Kerk ↔ Staat*
- 337 | **Doopsel** op zijn sterfbed

d. Dwalingen in de jonge kerk

Gnosticisme of gnostiek

- < *gnosis* (kennis of inzicht)
- **Verzamelterm** voor zeer gevarieerde mystiek-religieuze, parafilosofische stromingen ↔ verzet christendom
 - *Gnostische stromingen buiten het christendom (joden en heidenen)*
- **Groei** in de 2de en 3de eeuw
- **Christelijke gnostiek** en een **radicale herinterpretatie** van het Oude en Nieuwe Testament
- Basilides (Alexandrië), Valentinus (Rome), Marcion (Rome)
- Reactie van **Ireneus van Lyon** (*Adversus Haereses*)

d. Dwalingen in de jonge kerk

d. Dwalingen in de jonge kerk

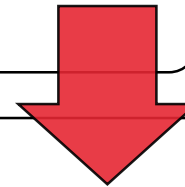
Marcion

- Welgestelde christen uit Klein-Azië
- Verbanning uit christelijke gemeenschap: 144
- Tegenkerk
- Goede God en demiurg ⇔ NT en OT
 - Wat met de eenheid tussen OT en NT?
 - Enkel NT (beperkte canon) en eigen versie evangelie
- Reactie van Ireneus van Lyon

3. De opkomst van de islam in het oosten

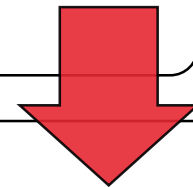
Vierde eeuw

- Christendom op platteland

Vijfde-zesde eeuw

- Romeinse Rijk > Germaanse volkeren (W)

Zevende eeuw

- Germaanse volkeren (W): groei
- Verdwijnen Christendom (O)

Eerste eeuw

- Een eigenstandige beweging, los van het jodendom
- Joods christendom en volgelingen van Christus (christenen)
- De missiereizen van Paulus

Tweede eeuw

- Oosten: Klein-Azië, Griekenland, Kreta, Israël, Oost-Syrië, Egypte
- Westen: Rome, Noord-Afrika, Spanje, Gallië

Derde eeuw

- Anti-christelijke reacties (Decius en Valerianus)
- Openlijke manifestatie en verdere verspreiding van het christendom in het oosten en westen

Vierde eeuw

- Edict van Milaan (313)
- Het christendom vindt de weg naar het platteland.

Vijfde en zesde eeuw

- Groei en uitbreiding van de kerk (Germaanse invallen)
- Verdeelde slagorde.

Zevende eeuw

- Eind van de vooruitgang door de opkomst van de Islam in Noord-Afrika en het Midden-Oosten.